

Повідомлення

УДК 37.035.6:001,1:93

М. Т. Безотосний

ДО ПИТАННЯ ІСТОРІОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ СУТНОСТІ, СТРУКТУРИ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

На основі аналізу праць українських учених, публіцистів і політиків розглядаються питання історичної сутності, структури та концептуальних засад української національної ідеї на сучасному етапі.

Ключові слова: держава, влада, еліта, національна гідність, національна ідея.

В Україні сьогодні як ніколи актуальна проблема формування української національної ідеї й нації. Без розуміння сутності, структури та концептуальних засад української національної ідеї неможливо сформувати націю. В своїх працях Оксана Забужко стверджує актуальність проблеми української національної ідеї. «Рідко який видатний мислитель не торкався української національної ідеї, однак і досі у вітчизняній науці національна ідея не набула чіткої кристалічної форми як певної теоретико-методологічної системи» [8].

Національна ідея – духовна основа життєдіяльності нації, система соціокультурних координатів, яка задає їй світоглядні та цілеспрямовуючі, визначає їх цінність. На політичному рівні – система символів і вольовий імпульс, що виступають духовною основою національних рухів та національної самоідентифікації, стрижень національної ідеології, політичний портрет майбутнього нації. На теоретичному рівні національна ідея – узагальнена світоглядно-методологічна вихідна позиція в концепціях державотворення, національного інтересу, національної безпеки тощо. Національна ідея визначає основні параметри суспільного буття [9]. Як писав свого часу Ярослав Стецько, боротьба за ідеал волі й самостійності починається від усвідомлення прав і мети рідного народу – його національної ідеї. Палкий поборник української національної ідеї, В'ячеслав Чорновіл був переконаний, що будувати державу потрібно на основі української нації, української історії, українського духу та української культури.

Важливий внесок у розроблення проблеми сутності, структури та концептуальних засад української національної ідеї зробили вчені, публіцисти і політики Ю. Бадзьо, І. Дзюба, О. Забужко, П. Кононенко, Л. Лук'яненко, Д. Павличко, В. Солдатенко й багато інших [2]. Здійснено перші спроби в реалізації історіографії цієї проблеми. Олексій Ромашко в своїх дослідженнях викладає деякі результати аналізу газетних дискусій щодо української національної ідеї та з'ясування їх впливу на процеси соціокультурної інтеграції суспільства, розглядає газетні публікації, в яких порушується питання української національної ідеї [18]. Метою наукового аналізу є продовжити вивчення проблеми

історіографії сутності, структури та концептуальних засад української національної ідеї.

Академік Мирослав Попович стверджує, що національна ідея – це суспільний проект загальнонаціонального масштабу, невід'ємною частиною якого є певне уявлення про об'єктивне становище нації, її цінності й проблеми, а також про загальнонаціональні цілі та шляхи їх досягнення. І, прагнучи сформувати українську національну ідею, ми будемо сучасний український проект. Українська національна ідея спроможна забезпечити консолідацію й інтеграцію духовних і політичних сил нації, оскільки вона становить велику патріотичну мету, що має наснажувати народ країни й мобілізувати його на подолання труднощів та розв'язання повсякденних проблем. Українська національна ідея у міжнародній перспективі має європейську орієнтацію, визначену українським народом. Для національної ідеї матиме особливе значення стратегія державотворення як розбудови правової соціальної держави [15].

Микола Михальченко розглядає національну ідею як утілення національної мрії в національній свідомості, коли здійснюється трансформація одних феноменів в інші в межах процесів соціального пізнання. Національну ідею трактує філософ як раціональну форму знання, тобто як результат розвитку суспільної науки про розвиток етносів, народів, націй від протодержавності до державності й трансформацію різних форм державності. Він розкриває структуру національної ідеї та модернізацію України як реалізацію національної ідеї [12].

Олександр Пухкал аналізує взаємовідносини і корекцію світоглядних ціннісних категорій, які лежать в основі національної ідеї та визначають перспективи становлення і розвитку громадського суспільства в Україні, його здатність відчувати й діяти співзвучно національним інтересам. За його твердженням, українська національна ідея – це форма сприйняття глибинної сутності українського народу, в якій відображена мета, засоби її досягнення, сенс та функціональні принципи його існування. Характерні особливості цієї ідеї визначаються менталітетом народу, ступенем розвитку його духовності та матеріальної культури, статусом на міжнародній сфері й стратегічними завданнями, які стоять перед ним [16].

П.В. Матвієнко констатує, що національна ідея – це сенс існування нації (зادля чого живе нація, до чого вона прагне, в чому її місія). Суть національної ідеї полягає у згуртуванні нації задля досягнення мети (ідеалу) на шляху універсальних дій. Передумовою зародження консолідувальної ідеї є універсальна єдність, яка дозволяє індивідам ототожнити себе з тією чи іншою нацією і відрізнити її від інших. Складовими піраміди національної ідеї є національна стратегія та національна мета. Національна ідея не тільки консолідує соціум, а й підвищує ефективність діяльності його державних і громадських інститутів [11].

На думку Віктора Москальця, національна ідея є інтегрованим концептом та базовим визначальним чинником ціннісного орієнтуру, а відтак і змісту, і спрямування діяльності нації й створення нею держави, переважної більшості соціальних груп і особливостей, які автентично ідентифіковані з нею [13].

Мирослав Савчин в українську національну ідею включає духовну складову, котра в життєдіяльності суспільства і кожної окремої особи – громадянина – становить фундаментальну основу повноцінного повсякдення, є спрямовуючим та мотиваційним чинником [20].

Юрій Бадзьо труднощі формування української національної ідеї пов'язує з труднощами і станом, у якому перебуває українська нація і вибором шляху руху України в майбутнє. Українська визвольна ідея має стати об'єднавчою ідеєю для всіх політичних сил та етнічних груп, національною ідеєю України [1].

Іван Діак укладає в національну ідею характер і зміст діяльності народу, що орієнтує його на вибір засобів для досягнення бажаної мети, служить основним мотивом самовідданої діяльності громадян. Національна ідея виступає головною причиною об'єднання суспільства, мобілізації й організації всіх його духовних та матеріальних сил для досягнення загальнонаціональної мети. Національна ідея відіграє роль визначального критерію оцінювання задумів, концепцій, планів і програм, практичної діяльності й отримання результатів. Національна ідея обов'язково формується як показник, звернений до кожного, проголошується виступ найвищого авторитету та всіма можливими способами вноситься у свідомість народу. Складовими національної ідеї є: націоналізм і патріотизм, державницька ідея, національна культура і національна церква [7].

Філософ Олександр Шибко стверджує, що девізом української національної ідеї є соціальна відповідальність в історії цивілізації. «Ми відповідальні за свободу, єдність і соціальний прогрес» [24].

Юрист Олександр Шевченко в концепцію сучасної української національної ідеї вкладає модель розвитку України на багато десятиліть уперед, яка могла б стати об'єднавчим чинником суспільства. Побудова справедливої й не корумпованої держави – основне гасло його концепції [23].

Анатолій Ціпко, висвітлюючи проблеми утвердження української національної ідеї, розкриває причини і труднощі в її історії нашої держави і залежності її від Росії [15].

Володимир Ференд у сутність української національної ідеї вкладає прагнення особистого і загального успіху досягнення високого стандарту якості життя. Другим принципом громадянської моделі національної ідеї, на його думку, є одержання надійного захисту державою особистих інтересів кожного у приватному житті та в стосунках зі світом. Проте складова формули національної ідеї – досягнення душевної гармонії від вільного розвитку особи і власної самобутності (мовної, культурної, релігійної, звичаєвої) [21].

Андрій Ротовський і Юрій Штепа вказують, що українська національна ідея може бути створена на засадах націоналізму титульної нації, національному інтересі, патріотизмі та на «месіанській меті». Національна ідея базується на національній діяльності держави і її народу [17].

Вадим Гречанінов розглядає національну ідею держави як загальну мету і довгострокову стратегію розвитку українського суспільства. Щоб національна ідея була сформована й почала діяти, необхідно декілька обов'язкових умов:

- відповідність соціальним і духовним інтересам суспільства;
- прийнятність для переважної більшості населення, незалежно від національності та соціального статусу;
- базування на національних цінностях і пріоритетах, історичному досвіді [5].

Микола Дмитренко розглядає національну ідею як прояв національної свідомості, національної освіти, культури, духовності, що об'єднують і

згуртовують суспільство. Національна еліта консолідує пробудження та самовизначення народу. Національна ідея згуртовує суспільство [6].

Володимир Лупацій стверджує, що національна ідея може виникнути лише в процесі певної спільної дії, при організації діалогу між державою, бізнесом і самоорганізованою громадськістю, за активної, креативної участі інтелектуалів, діячів культури та науки [14]. Володимир Сабадуха у формуванні національної ідеї стрижневою лінією бачить питання української національної еліти [19]. Ада Бичко розкриває особливості національної самосвідомості українців і їх роль у формуванні української національної ідеї [4]. Наталія Кочура розглядає національну ідею як духовно-символічний капітал України та її відгуки на виклики глобалізованого сьогодення [10]. Певний внесок у розроблення проблеми сутності, структури та концептуальні засади української національної ідеї здійснив і автор цієї публікації [3].

Підводячи підсумки представленого короткого повідомлення та деяких історіографічних праць автора [2, 3], ми переконуємося в тому, що сучасним ученим-політологам, історикам потрібно розробити алгоритм української національної ідеї та щоб він був затверджений на державному рівні. Україна як держава не може існувати тривалий час без виразної національної ідеї так само, як не може існувати винахід без чіткого патентного формулювання. Відсутність в Україні єдиної державної концепції національної ідеї – головна причина невизначеності стратегічних цілей та інтересів України, системної політико-економічної кризи. Вважаємо, що історіографія дослідження автора з цієї проблеми допоможе нам надолужити ці прогалини.

Список використаних джерел

1. Бадзьо Ю. Національна ідея і національне питання – десять років невизначеності / Ю. Бадзьо // Політична думка. – 2001. – №1-2. – С. 3-12.
2. Безотосний М.Т. Українська національна ідея: до історіографії проблеми. Матеріали Восьмої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Економічні, правові та соціально-гуманітарні процеси в Україні: теорія, методологія і практика» 28-29 квітня 2011 року. Міністерство освіти і науки України – Полтава: Полтавський інститут економіки і права. 2011 – С. 46-47.
3. Безотосний М.Т. Українська державність, національна ідея та культура. Бібліографічний покажчик наукових публіцистичних праць. – Полтава: ПДАА. 2011. – С. 9-25.
4. Бичко А. Етнічні першоджерела національної ідеї / А. Бичко // Психологія і суспільство. – 2012. – №2. – С. 31-39.
5. Гречанінов В. Про національну ідею. Виклики XXI століття / В. Гречанінов // Зовнішні справи. – 2011. – №7-8. – С. 27-29.
6. Дмитренко М.А. Національна ідея як інноваційна стратегія розвитку держави / М.А. Дмитренко // Трибуна. – 2007. – №5-6. – С. 24-26.
7. Дяк І.Я. Українська національна ідея: Шлях до Великої України – К.: Генеза. – 2005. – С. 95.
8. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 11-15.
9. Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В.А.Смолій (голова) та інші. Т. 7. – К.: Наукова думка, 2010. – С. 264-266.
10. Кочура Н. Національна ідея – духовна парадигма розвитку українського суспільства в умовах глобалізації // Українознавство. – 2009. – №4. – С. 248-252.

11. Матвієнко П.В. Національна ідея як чинник державотворення та консолідації суспільства / П.В. Матвієнко // *Економіка та держава*. – 2008. – №1. – С. 47-51.
12. Михальченко М. Українська мрія та національна ідея: генеза, взаємодія / М. Михальченко // *Політичний менеджмент*. – 2009. – №6. – С. 3-13.
13. Москалець В. «Лад» чи «Міф»? – Важка проблема української національної ідеї / В. Москалець // *Психологія і суспільство*. – 2012. – №1. – С. 8-15.
14. Лупаций В. Інтерв'ю // *Профспілки України*. – 2008. – №7-8. – С. 68-71.
15. Попович М. Українська національна ідея // *Вісник Національної академії України*. – 2005. – №8. – С. 14-20.
16. Пухкал О. Національна ідея як передумова трансформації громадянського суспільства в Україні // *Вісник академії державного управління при Президентові України*. – 2008. – №1. – К.: Вид-во НАДУ. – С. 145-152.
17. Ротовський А., Штепа Ю. Українська національна ідея від початку конструктивного діалогу // *Дзеркало тижня*. – 2006. – 9 вересня.
18. Ромашко О. Українська національна ідея в дзеркалі преси / О. Ромашко // *Політичний менеджмент*. – 2006. – №2. – С. 115-126.
19. Сабадуха В. Українська національна ідея у вимірах особистого буття / В. Сабадуха // *Психологія і суспільство*. – 2012. – №2. – С. 21-30.
20. Савчин М. Духовна складова українського суспільства / М. Савчин // *Психологія і суспільство*. – 2012. – №1. – С. 16-20.
21. Ференц В. Слово про національну ідею // *Слово просвіти*. – 2005. – 25-31 серпня.
22. Ціпка А. Від міфів – до національної ідеї // *Українознавство*. – 2008. – 27 лютого. – 8 березня.
23. Шевченко О. Концепція сучасної української національної ідеї // *Слово просвіти*. – 2007. – 22-28 березня.
24. Шибло О. Сутність української національної ідеї / О. Шибло // *Схід*. – 2011. – №4. – С. 145-149.

Н. Т. Безотосний

К ВОПРОСУ ИСТОРИОГРАФИИ ПРОБЛЕМЫ СУЩНОСТИ, СТРУКТУРЫ И КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ОСНОВ УКРАИНСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ

На основе анализа трудов украинских ученых, публицистов и политиков рассматриваются вопросы исторической сущности, структуры и концептуальных основ украинской национальной идеи на современном этапе.

Ключевые слова: *государство, власть, элита, национальное достоинство, национальная идея.*

М. Т. Bezotosnyi

ON THE QUESTION OF HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM OF ESSENCE, STRUCTURE AND CONCEPTUAL FRAMEWORK OF THE UKRAINIAN NATIONAL IDEA

The issues of historical nature, structure and conceptual foundations of the Ukrainian national idea today are considered by analysing the works of Ukrainian scholars, publicists and politicians.

Keywords: *state, power, elite, national dignity, national idea.*

Надійшла до редакції 17 квітня 2013 року